

Inequality and Instability

PRIKAZ KNJIGE

James K. Galbraith

New York, NY: Oxford University Press, 2012, 324 str.

Nejednakost u raspodjeli bogatstva i dohotka jedna je od najviše ideološki obojenih tema u okviru ekonomskih istraživanja. Naime, jednakost u raspodjeli bogatstva i dohotka može smanjiti poticaje za ulaganjem u fizički i ljudski kapital, te tako dovesti do nepoželjnih gospodarskih posljedica. S druge strane, visoka razina nejednakosti u raspodjeli bogatstva i dohotka može dovesti do društvenih napetosti i političke nestabilnosti (Sala-i-Martin, 2002). Po pristupu nejednakosti, istraživače se može svrstati u dvije skupine – one koji smatraju da ekomska nejednakost nije nužno nepoželjna pojava u razvoju gospodarstva, i one koji visoku razinu nejednakosti smatraju neprihvatljivom društvenom činjenicom.

Knjiga *Inequality and Instability* djelo je profesora Jamesa K. Galbraitha s Teksaškog sveučilišta u Austinu u SAD-u. Profesor Galbraith predstojnik je katedre za odnose države i poslovnog sektora na Školi za javne poslove Lyndon B. Johnson pri Teksaškom sveučilištu. Knjiga je nastala na temelju istraživanja u okviru projekta UTIP (University of Texas Inequality Project) koji je pokrenut 1996. godine na tom sveučilištu. Kao što i sam naslov knjige sugerira, profesor Galbraith se svrstava u skupinu autora koji nejednakost (ili barem visoku nejednakost) smatraju nepoželjnim društvenim i ekonomskim fenomenom.

U knjizi Galbraith, prije svega, pokušava otvoriti novi pristup u istraživanju ekonomskе nejednakosti. Naime, kako i sam autor navodi, nejednakosti se u ekonomskim istraživanjima do sada prilazilo iz dvije perspektive.

Jedna je vezana uz istraživanje blagostanja i siromaštva, te se temelji na anketama o potrošnji kućanstava ili anketama o dohotku kućanstava. Druga perspektiva je ona nastala na Kuznetsovom radu, te se temelji na povezivanju ekonomske nejednakosti i razvoja. Međutim, Galbraith je uvjeren da se ekonomska nejednakost i globalna kretanja koja utječu na njezin porast ne mogu primjereno objasniti kroz ta dva pristupa, i to iz dva razloga: prvi razlog koji navodi jest neadekvatnost podataka za istraživanje nejednakosti tijekom dužeg vremenskog razdoblja, a drugi je teorijski okvir unutar kojeg se istraživanja o nejednakosti kreću. Naime, u obimnoj literaturi o ekonomskoj nejednakosti nisu, smatra Galbraith, primjereno uključeni i obrađeni čimbenici koji imaju bitan utjecaj na kretanje globalne ekonomske nejednakosti, a to su: finansijski sektor i kreditni odnosi, te nestabilnost procesa (gospodarskog) rasta.

Analiza se temelji na ekonometrijskom modeliranju nejednakosti, koja je izražena pomoću Theilovog indeksa. Tako izražena nejednakost je u ekonometrijskim modelima korištena kao zavisna varijabla. Objasnjavajuće varijable koje su uključene u pojedine modele ovise o pitanju na koje Galbraith nastoji dati odgovor. Ekonometrijski modeli su ocijenjeni na panel podacima koji su prikupljeni u okviru projekta UTIP. Podaci se zasnivaju na UNIDO (United Nations Industrial Development Organization) bazi podataka za plaće po industrijskim sektorima. Baza podataka UTIP-UNIDO koja je nastala u okviru projekta UTIP sastoji se od podataka o nejednakosti u plaćama industrijskih sektora za 156 država u razdoblju od 1956. do 2003. godine. UTIP-UNIDO baza podataka sadrži 3554 opservacije i dostupna je na mrežnim stranicama projekta UTIP¹.

Knjiga je podijeljena u 13 poglavlja od kojih se prva četiri bave teorijskim i metodološkim prijeporima o ekonomskoj nejednakosti i njezinom mjerenu. Zanimljivo je da Galbraith kao mjeru nejednakosti uzima Theilov indeks umjesto mnogo češće korištenog Ginijevog koeficijenta. Naime, Theilovom indeksu kao mjeri nejednakosti manjka intuitivne interpretacije koja je, primjerice, prisutna u slučaju Ginijevog koeficijenta (Sen, 1997). Međutim, kako u ovoj knjizi autor istražuje promjene nejednakosti između zemalja,

¹ Vidjeti <http://utip.gov.utexas.edu/data.html>.

regija i sektora tijekom vremena, te uspoređuje dvije ili više vrijednosti Theilovog indeksa, ta manjkavost nije od presudnog značaja. Za razliku od Ginijevog koeficijenta, ukupnu nejednakost izraženu Theilovim indeksom moguće je rastaviti na nejednakost unutar skupina i nejednakost između skupina što je i najveća prednost Theilovog indeksa. Nadalje, u prva dva poglavlja autor upozorava na potrebu za novim bazama podataka kojima bi se mjerila nejednakost na globalnoj razini ističući nedostatke najčešće korištenih baza podataka kao što su Deininger i Squire (DS) baza podataka Svjetske banke² ili njezina poboljšana i dopunjena verzija – baza podataka WIDER³.

U trećem poglavlju Galbraith donosi i teorijske novine u obliku proširene Kuznetsove krivulje. Proširena Kuznetsova krivulja izgleda kao horizontalno polegnuto obrnuto slovo S, umjesto obrnutog slova U. Naime, izvorna veza između nejednakosti raspodjele dohotka i gospodarskog rasta kako ju je postavio Kuznets, govori da isprva ekonomski nejednakost raste usporedno s gospodarskim rastom. Nakon što se dosegne određena razina prosječnog dohotka, nejednakost počinje opadati, te se grafički prikazuje kao obrnuto slovo U. Na osnovi analize novih podataka, Galbraith zaključuje da je Kuznets ispravno predstavio vezu između nejednakosti i gospodarskog rasta, odnosno „da je promjena u nejednakosti (plaća) uvelike određena međusektorskim tranzicijama u gospodarskoj aktivnosti“ (str. 48). Međutim, kako proces globalizacije napreduje, te postaje sve više nezavisan od nacionalnih ekonomskih politika, tako se i nejednakost u svijetu povećava, pa i u najbogatijim državama. Međusektorska tranzicija više se ne odvija unutar nacionalne države, već djeluje na globalnom planu, što rezultira novim pozitivnim nagibom na Kuznetsovou krivulji (stoga je i prikazana kao obrnuto polegnuto slovo S). Na taj način Galbraith objašnjava povećanje nejednakosti u najbogatijim državama svijeta poput SAD-a ili Japana.

U četvrtom poglavlju Galbraith razvija metodu za procjenu nejednakosti bruto dohotka kućanstva (EHII – Estimated Household Income Inequality)

² Vidjeti <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699070;pagePK:64214825;piPK:64214943;theSitePK:469382,00.html>.

³ Vidjeti http://www.wider.unu.edu/research/Database/en_GB/wiid/.

koja se temelji na regresijskoj vezi između mjere nejednakosti iz Deininger i Squire baze podataka i nejednakosti u plaćama iz UTIP-UNIDO baze podataka. Na taj način Galbraith želi pokazati da je izračun nejednakosti na temelju plaća u industrijskim sektorima usklađen s izračunima nejednakosti koji se temelje na podacima iz anketa, ali i da donosi bitna poboljšanja. Naime, u DS bazi podataka Svjetske banke, zbog naizmjeničnog korištenja različitih izvora podataka, u pojedinim se slučajevima iskazuje izrazito veliki porast nejednakosti u kratkom razdoblju. Također, razvijena metoda omogućuje Galbraithu da pokaže da je nejednakost u dohotku kućanstava mnogo ravnomjernej raspodijeljena u prostoru negoli to sugerira Deininger i Squire baza podataka. Naposljetku, Galbraith ističe da izračuni nejednakosti na temelju EHII metode nedvojbeno ukazuju na porast svjetske nejednakosti u razdoblju globalizacije.

U petom poglavlju Galbraith nastoji pružiti odgovor na temeljno pitanje: utječe li političko uređenje države na razinu ekonomske nejednakosti? Galbraith je države s obzirom na političko uređenje podijelio na sljedeće tipove: socijaldemokracije, nove demokracije, pseudodemokracije, komunističke države, islamske države, diktature, države u građanskom ratu i europske kolonije⁴. Na osnovi ekonometrijske analize, Galbraith je ustanovio da politički sistemi, poput komunizma ili islamskih političkih režima, koji se zasnivaju na egalitarnim ideologijama, i u stvarnosti iskazuju nižu razinu ekonomske nejednakosti. Države s demokratskim političkim okvirom, koje su ujedno i socijalne države (socijaldemokracije), također su politička uređenja povezana s manjim stupnjem ekonomske nejednakosti. To se ne odnosi na države koje su demokracije po političkom uređenju, ali ujedno nisu i socijalne države, kao ni na nove demokracije. Rezultati analize odnosa političkih režima i ekonomske nejednakosti nisu donijeli ništa neočekivano, te je možda od najveće važnosti u ovom poglavlju uvid da je smanjenje razine ekonomske nejednakosti izrazito dugotrajan proces.

⁴ U skupini socijaldemokracije nalaze se države koje tijekom čitavog razdoblja od 1960. do 2005. godine održavaju slobodne, višestrašne izbore. U skupini novih demokracija nalaze se države koje su usvojile slobodne višestrašne izbore u nekom razdoblju nakon 1963. godine. U skupinu pseudodemokracije nalaze se države koje imaju slobodne izbore, ali nemaju višestrašnje. Ostale tipove političkih režima nema potrebe opisivati budući da je iz samog naziva jasno na što se odnose.

U naredna dva poglavlja Galbraith se bavi nejednakosću u SAD-u. U šestom poglavlju daje povijesni pregled razvoja nejednakosti u SAD-u od dvadesetih godina 20. stoljeća do danas. Glavna prekretnica u dinamici ekonomske nejednakosti u SAD-u se, prema Galbraithu, dogodila donošenjem paketa stabilizacijskih mjera nakon velike krize krajem 20-ih godina prošlog stoljeća. Nadalje, egalitarne politike američke vlade svoj su vrhunac doživjele za mandata Lyndona B. Johnsona kada je u SAD-u i proglašen rat protiv siromaštva. Međutim, od tada, razina ekonomske nejednakosti je u porastu, a posebno su na njezino povećanje imale utjecaj recesije iz 80-ih godina prošlog stoljeća. Glavni uvid do kojeg Galbraith dolazi je da je za recentni porast nejednakosti (pogotovo od 90-ih godina prošlog stoljeća do danas) prije svega zaslužan rast finansijskog sektora, s napomenom da je sektor informacijskih tehnologija u 90-im godinama 20. stoljeća također uzrokovao porast ekonomske nejednakosti. U prvom desetljeću 21. stoljeća uz finansijski sektor, pojavljuju se vojna industrija i industrija hipotekarnih kredita kao sektori koji najviše doprinose povećanju ekonomske nejednakosti. Galbraith je problematična i činjenica da ti sektori ne stvaraju mnogo radnih mjesta, već se manjini pri vrhu distribucije, dohodak i bogatstvo snažno povećavaju što povećava nejednakost. Međutim, kako je čitava ekonomija SAD-a oslonjena na propulzivne sektore, njihov uspjeh kreira radna mjesta u drugim sektorima, ali za mnogo manje dohotke, čime se dodatno povećava nejednakost.

U sedmom poglavlju Galbraith ekonometrijskim modelom pokušava predstaviti vezu između ekonomske nejednakosti i stope izlaska na izbore, te biračkih preferencija u SAD-u. Rezultati analize na nacionalnoj razini pokazuju da postoji slaba povezanost između više razine nejednakosti i sklonosti glasanju za Demokratsku stranku, te smanjene izlaznosti na izbore. Međutim, kada se nivo analize spusti na razinu saveznih država, tada povišena ekonomska nejednakost pokazuje jaču povezanost s većom sklonosti glasanju za Demokratsku stranku i sa smanjenom izlaznošću na izbore. Razlog tome Galbraith vidi u činjenici da nejednakost nije jedna od važnijih tema političkih rasprava u SAD-u, a time niti pretjerano važan faktor.

U sljedeća dva poglavlja Galbraith se okreće Europi i nejednakosti u Europi koju analizira u odnosu na tržište rada. U osmom poglavlju Galbraith proučava vezu između nejednakosti i nezaposlenosti u Europi, te pokazuje da suprotno od prevladavajućeg mišljenja, veća nezaposlenost u Europi nije posljedica rigidnijeg tržišta rada, već upravo obrnuto. Uspoređujući razine nejednakosti u SAD-u i Europi, Galbraith pokazuje da je razina nejednakosti u Europi veća u odnosu na SAD. Galbraith ovu tvrdnju ilustrira usporedbom vrijednosti Ginijevog koeficijenta za EU regije NUTS-2 razine i Ginijevog koeficijenta za savezne države SAD-a. Ginijev koeficijent za EU regije na NUTS-2 razini iznosi 0,23, a za američke savezne države 0,1. Na osnovi toga Galbraith smatra da se nejednakost plaća u industriji u Europi mora smanjiti jer je ionako veća nego u Americi. Nadalje, Galbraith ne pronalazi nikakve dokaze da je razina nezaposlenosti u Europi posljedica rigidnog tržišta rada odnosno prevelike solidarnosti u strukturi plaća. Naprotiv, Galbraith pokazuje da do velikog porasta nezaposlenosti u Europi dolazi 1993. godine, koja koincidira s uvođenjem kriterija iz Maastrichta. Takva razina nezaposlenosti održava se tijekom cijelog desetljeća, te po Galbraithu odražava utjecaj politika donesenih na razini Europske unije. Galbraith pod politikama Europske unije prije svega misli na monetarnu politiku Europske središnje banke i kriterije konvergencije za uvođenje eura.

U devetom poglavlju Galbraith se nastavlja baviti Europskom unijom te pristupa analizi nejednakosti kroz prizmu hipoteze o nužnoj fleksibilizaciji tržišta rada u Europi. U analizi nejednakosti, Galbraith pristupa Europskoj uniji kao visoko integriranom gospodarstvu te je tretira kao jednu cjelinu. Na temelju klasterske analize, Galbraith pokazuje da u Europskoj uniji postoji značajno prilagođavanje plaća tijekom vremena te da na promjene plaća najveći utjecaj imaju makroekonomske varijable kao što su investicije, potrošnja ili stope poreza. Suprotno od hipoteze o nužnoj fleksibilizaciji tržišta rada u Europi, u okviru koje bi se očekivalo da se razine plaća kreću suprotno od kretanja zaposlenosti, Galbraith pokazuje da razine plaća u Europi rastu i padaju u skladu s rastom i padom zaposlenosti, što ga navodi na zaključak da za hipotezu o nužnoj fleksibilizaciji tržišta rada nema uporišta u podacima.

U desetom poglavlju Galbraith se fokusira na Kinu kao jednu od rijetkih zemalja koja ima proaktivnu politiku prema ekonomskoj nejednakosti, pa ipak bilježi njezin porast. Galbraith, u skladu s osnovnom premisom čitave knjige, pokazuje da radna mjesta u proizvodnom sektoru, koliko god ih je bilo otvoreno tijekom razdoblja velikog porasta kineskog izvoza, nisu bila presudna za porast nejednakosti. Naime, radna mjesta u proizvodnom sektoru u Kini su prosječno plaćena, te čak i otvaranje velikog broja radnih mjesti u industriji nije rezultiralo porastom ukupne nejednakosti. Rekordne je razine ekonomska nejednakost u Kini dosegnula nakon ulaska Kine u Svjetsku trgovinsku organizaciju. Ulazak Kine u Svjetsku trgovinsku organizaciju rezultirao je velikim rastom izvoza, što je dovelo do suficita vanjskotrgovinske bilance koji je posljedično rezultirao špekulativnim rastom financijskog i građevinskog sektora, pa je to naposljetu dovelo do porasta nejednakosti. Galbraith na kraju pokazuje da napor kineske vlade da smanji nejednakost ipak daju rezultate, te da nejednakost u Kini raste sporije negoli je to bio slučaj do 2000. godine.

U naredna dva poglavlja Galbraith se bavi Latinskom Amerikom. U jedanaestom poglavlju daje kratki povijesni pregled političkog i gospodarskog razvoja Argentine i Brazila, te pokušava identificirati uzroke smanjenja razine ekonomske nejednakosti u ove dvije zemlje u posljednjem desetljeću. Tu poveznicu Galbraith vidi u smanjenju udjela dohotka financijskog sektora i bogatih urbanih sredina u ukupnom dohotku. Unatoč sličnostima, nalazi i mnoge razlike između ove dvije zemlje, ponajprije u njihovom političkom vodstvu, ali i u njihovim reakcijama na krize u posljednjih dvadeset godina. U dvanaestom poglavlju Galbraith istražuje što se dogodilo s razinom ekonomske nejednakosti na Kubi nakon raspada Sovjetskog Saveza, u takozvanom „posebnom razdoblju mira“ (str. 269). Raspad Sovjetskog Saveza proizveo je ogroman šok za kubansko gospodarstvo, koje se do tada gotovo u potpunosti oslanjalo na gospodarstvo Sovjetskog Saveza. Ovaj je šok za posljedicu imao otvaranje Kube stranim investicijama, što nije izazvalo dramatičan porast nejednakosti na Kubi, za što najviše zasluga Galbraith pripisuje kubanskom vodstvu i činjenici da je država najveći poslodavac na Kubi te ima veliki utjecaj na politiku plaća. Međutim, kako se udio sektora turizma i rudarstva povećava u BDP-u, tako

raste i razina nejednakosti, ali i opada utjecaj države na ekonomski prilike na Kubi.

U trinaestom i zaključnom poglavlju knjige Galbraith sumira šest glavnih teza svog istraživanja, a to su:

1. Na rastuću nejednakost odnosno na distribuciju plaća i dohodaka utječu sistemski i makroekonomski faktori, te je stoga nužno redefinirati okvir istraživanja nejednakosti u skladu s tim rezultatima.
2. Galbraith smatra da su ti faktori prije svega financijske prirode te da imaju veze s kamatnim stopama i otplatama državnih dugova. Nasuprot uvriježenim tvrdnjama da je nejednakost posljedica utrke između tehnologije i obrazovanja, Galbraith dokazuje da su faktori financijske prirode ti koji su odgovorni za porast nejednakosti.
3. Supermjeđur koji nastaje u globalnoj ekonomiji 80-ih godina prošlog stoljeća te rezultira krizom 2008. godine također uzrokuje i ogromnu krizu za sve pri dnu distribucije. Posljedice ovog supermjeđura nisu vidljive samo kroz porast nejednakosti, već i u izmijenjenoj ravnoteži ekonomski moći i strukturi dohodaka.
4. Rastuća nejednakost je povezana s veličinom financijskog sektora. Što financijski sektor ima veći udio u ekonomiji, to je nejednakost veća. Kako se financijski sektor smanjuje, opada i nejednakost.
5. Mogućnosti političkih sistema da utječu na smanjenje nejednakosti općenito su gotovo zanemarive. Najegalitarniji politički režimi – komunizam i islamske države – ili su propali (kao što je to slučaj s komunizmom) ili su limitirane u svojem širenju. Konverzija u demokratske režime ne donosi bitno smanjenje nejednakosti, s iznimkom Brazila, koji daje nadu da se dobro osmišljenim politikama nejednakost može smanjiti.
6. Postoji sistemska veza između razine nejednakosti i stope nezaposlenosti u čitavom svijetu, a posebno u Europi. I ta je veza suprotna od prevladavajućeg mišljenja da veća razina nejednakosti dovodi do manje nezaposlenosti. Upravo suprotno, egalitarnija društva su ona s nižim stopama nezaposlenosti.

Naposljetku Galbraith ukazuje na vezu između ekonomske nejednakosti i svjetske finansijske i ekonomske krize kroz tri teze:

1. veliki rast nejednakosti je samo zrcalna slika koncentracije dohotka i bogatstva među najbogatijima,
2. taj ekonomski model došao je svojem kraju 2000. godine, ali je produžen velikom ekspanzijom rizičnih hipotekarnih kredita i vojnim intervencijama u Afganistanu i Iraku,
3. finansijska kriza je posljedica ustrajavanja na modelu ekonomskog rasta zasnovanog na rastućoj nejednakosti.

Najveće vrijednosti ove knjige, ali i projekta u okviru kojeg je nastala, leže u osmišljavanju nove baze podataka o ekonomskoj nejednakosti te u otvaranju novog pristupa istraživanju te teme. S druge strane, knjiga je manjkava u nekoliko detalja: prvo, navedena analiza ključnih faktora koji stoje iza porasta ekonomske nejednakosti u svijetu predstavljena je tek u posljednjem poglavlju knjige te je vrlo štura, a sami dokazi su vrlo skromni. Drugo, pri analizi ekonomske nejednakosti u Europi i usporedbi razine ekonomske nejednakosti u Europskoj uniji i SAD-u, Galbraith olako prelazi preko činjenice da su SAD i Europska unija dva vrlo različita politička saveza, što uvelike onemogućava direktну usporedbu. Naime, razina nejednakosti svake pojedine članice Europske unije niža je od one prisutne u SAD-u. Međutim, ukoliko, poput Galbraitha, Europsku uniju promatramo kao suverenu državu (što ona nikako nije) ekonomska nejednakost na razini Unije raste do te mjere da je gotovo 40 posto veća negoli je to slučaj u SAD-u. Treće, pri analizi ekonomske nejednakosti Brazila i Kine, sasvim je zanemarivo pitanje početne razine ekonomske nejednakosti od kojih kreće u svojoj analizi tih dviju država. Naime, za Brazil koji uspješno provodi politiku iskorjenjivanja siromaštva i smanjenja nejednakosti, Ginijev indeks iznosi još uvijek visokih 0,51 u 2011. godini, dok se Ginijev indeks za Kinu, prema posljednjem izvještaju kineskog državnog zavoda za statistiku, u razdoblju od 2003. do 2012. kreće između 0,47 i 0,49. Sve u svemu, nemoguće se oteti dojmu da Galbraith ne može pobjeći od svog ideološkog angažmana, čemu možda svjedoči i njegova

slika na koricama ove knjige, a koja je snimljena u Zuccotti Parku u New Yorku za vrijeme trajanja prosvjeda *Occupy Wall Street*.

Literatura

Sala-i-Martin, Xavier, 2002, "The Disturbing 'Rise' of Global Income Inequality", NBER Working Paper, No. 8904, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Sen, Amartya, 1997, *On Economic Inequality*, Oxford: Clarendon Press.

Hrvoje Mirošević
Ekonomski institut, Zagreb